

מה במשפט?

גיליון למורים בחטיבות הביניים והתיכונים

מורים יקרים,

את ספרו הקלאסי, הדימוקראטיה באמריקה, פותח אלכסיס דה טוקוויל בציון חשיבותם של חוקי המדינה "[...] משום שהשפעה עצומה להם על משטר העם, שחוקיו הם גילויי-רצונו. אמצעי בטוח ושווה-קצב הם לפעול על החברה; משפיעים הם על כמה דורות עוד בטרם נולדו. הם נותנים לאדם כוח כמעט אלוהי על עתידם של כלל ויחיד. פעם אחת קובע המחוקק סדר [...] וינוח לו בשלום מאות בשנים; הוא היה מניע הגלגל - מעתה הוא יכול למשוך את ידו ממנו. המכונה נעה מאליה לקראת מטרתה" (עמ' 20).

בהשאלה, הגם שלבתי המשפט בישראל מגיעים מקרים הדורשים פתרון והכרעה לכאן ועכשיו - הפסיקות התקדימיות מכוננות סדרים המעצבים את זכויותיהם של יחידים וקבוצות לעתיד ובכך אף הן בבחינת מניעות הגלגל ושומרות על כיוונו.

כמו בדמוקרטיית אחרות, הרשות השופטת ובתי המשפט בישראל הם מעמודי התווך של החברה לצד הרשות המחוקקת והרשות המבצעת. ההיסטוריה של בתי המשפט שזורה בהיסטוריה של המדינה מיום הקמתה. העניינים הנידונים מדי יום בבתי המשפט, מתייחסים בחלקם לנושאים ממוקדים ובחלקם עוסקים בנושאים בעלי השלכות חברתיות רחבות. הם משקפים צרכים חברתיים, מעצבים זכויות ומגינים עליהן.

בגיליון יוצגו נושאים שוטפים וחשובים המיועדים לדיון בשיעורי אזרחות, אקטואליה ובשיחת היום. באופן קבוע נעלה פסיקה תקדימית בעלת השפעה על דרכו של המשפט ועל המציאות המתהווה בחברה הישראלית, כשלצדה יופיעו מספר הצעות לשאלות לדיון. בנוסף, ישולב מידע אודות מערכת בתי המשפט, ההיסטוריה של בתי המשפט או קווים לדמותו של שופט.

הגיליון יופץ לבתי הספר ארבע פעמים בשנה. נשמח לקבל משוב עבור הגיליונות הבאים.

מוזיאון מורשת בתי המשפט בישראל (בהקמה) בבית המשפט העליון, רח' שערי משפט, קריית בן-גוריון ירושלים.
חברי המערכת: השופט אלון גילון, אורנה יאיר, תמר פול-כהן, כרמית זילברמן, עירית שביב.
כתובת: אורנה יאיר, הנהלת בתי המשפט רח' כנפי נשרים 22 גבעת שאול, ירושלים 95464 טל: 02-6556760

הכאת ילדים

ערעור פלילי 4596/98 פלונית נ' מדינת ישראל
השופטים: ברק, ביניש ואנגלרד

במהלך השנים 1994–1995 הכתה אם בהזדמנויות שונות את שני ילדיה הקטינים בישבנם וסטרה על פניהם. בנוסף, הכתה את בתה באמצעות שואב אבק ואת בנה הכתה באגרוף בפניו ושברה אחת משיניו. האם גם הכתה את בנה בישבנו ובראשו בכפכך ולעתים זרקה עליו נעלים.

בית המשפט המחוזי הרשיע את האם בעבירות של תקיפה והתעללות בילדיה הקטינים וגזר עליה חצי שנת מאסר על תנאי. האם ערערה על פסק הדין לבית המשפט העליון.

בית המשפט העליון אישר את ההרשעה. השופטת ביניש, אליה הצטרף נשיא בית המשפט העליון השופט ברק, הבחינו, בפסק הדין, בין התעללות לתקיפה: התעללות יכולה להיות גופנית, מינית או נפשית. התעללות גופנית היא התנהגות שיש בה כדי לגרום נזק או סבל גופני או נפשי לקורבן והיא מתאפיינת בכך שיש בה אכזריות, השפלה וביזוי או הטלת אימה על הקורבן. בחינת ההתנהגות נעשית מנקודת מבט אובייקטיבית ולא מנקודת מבטו של הקורבן או של המתעלל. בדרך כלל נוטים לראות התעללות גופנית בסדרה מתמשכת של מעשים, אך גם מעשה חד פעמי עלול להגיע לאותה דרגה של אכזריות, השפלה והטלת פחד על הקורבן המהווים התעללות. סממן נוסף להתעללות הוא היות המתעלל בעמדת כוח ומרות כלפי קרבנו. התעללות בקטין הינה לעולם אסורה והיא מהווה עבירה פלילית. במקרה הספציפי, שיטתיות המכות, התמשכותן והתדירות בה חוו הקטינים אלימות מצד אמם, מצביעים על התנהגות אכזרית של האם תוך ביזוי כבודם של ילדיה, העולה כדי התעללות.

באשר לתקיפה קבעו השופטים כי אין לקבל את טענת האם כי המכות שהכתה את ילדיה היו "מכות חינוכיות" שאינן מהוות עבירה פלילית. זכותם של ההורים לחנך ולגדל את ילדיהם כהבנתם. זוהי זכות ראשונית-טבעית שאף מעוגנת בחוק. עם זאת, שיקול הדעת הנתון להורים בגידול ילדיהם כפוף לצורכי הילד, לטובתו ולזכויותיו. הילד הוא אדם אוטונומי בעל זכות לשלמות הנפש והגוף. מחקרים מוכיחים שענישה גופנית לא רק אינה משיגה מטרות חינוכיות, אלא גורמת נזקים פיזיים ונפשיים לילד. הפעלת ענישה הגורמת לילד השפלה או כאב אינה תורמת לחינוכו אלא פוגעת בזכויותיו כאדם. שימוש מצד הורים בעונשים גופניים או באמצעים המבזים ומשפילים את הילד כשיטת חינוך הינו אסור וטענת "ענישה חינוכית" לא תהווה טענת הגנה להורה מפני העמדתו לדין פלילי בגין תקיפת ילדו. המסר הוא אפוא כי אין ענישה גופנית מותרת. עם זאת, ייתכנו מקרים בהם הפעלת אמצעי פיזי מצד ההורה כלפי ילדו לא תגרור העמדה לדין פלילי, בהתאם לכללים המקובלים בדין הפלילי (כגון: מקרים קלי ערך שהינם בבחינת "זוטי דברים" או מקרים שייכללו בגדר ההגנות המוכרות במשפט – הגנת "הגנה עצמית" או "צורך" לשם הגנה על גופו של הקטין או של אחרים).

השופט אנגלרד (בדעת מיעוט) קבע שאין להרשיע את האם בהתעללות אך יש להרשיעה בעבירת התקיפה.

שאלות לדין:

- נוכח האיסור שנקבע בפסק הדין על הפעלת כוח פיזי נגד ילדים, באילו אמצעים או דרכים ניתן לנקוט לצורך הפנמת איסורים ושמירה על משמעת בקרב ילדים?
- כיצד ניתן להנחיל אמצעים כאמור להורים?

גישור

הגישור הוא הליך אלטרנטיבי להליך השיפוט, המקבל לאחרונה תנופה גדולה. מטרתו ליישב סכסוכים ולפתור בעיית מחוץ לכתלי בית המשפט. לחלופין, יכול להתבצע גישור בין שני הצדדים במקביל להליך המשפטי ואז יתחשב השופט בהבנה שהגיעו אליה הצדדים בבואו להכריע בנושא. בגישור מנסה המגשר לאתר את האינטרסים של כל צד מבלי להחליט מי צודק ומשתדל להוביל את הצדדים על מנת שהם בעצמם יגיעו לפתרון המוסכם על שניהם והלוקח בחשבון את האינטרסים של שניהם. המגשר יכול לברר את חילוקי הדעות והבדלי האינטרסים שבין הצדדים ללא לחץ כבד של זמן שקיים כמעט תמיד בבתי המשפט. המשפט הוא אמצעי טראומטי, יקר, הדורש מומחיות ומיומנות בדרגה גבוהה ואינו תורם לקידום היחסים בין הצדדים.

במקרים רבים קונפליקטים נוצרים בשל סכסוך רחב יותר בין הצדדים והגישור פותר לא רק את הסכסוך המיידי אלא מכוון לשפר את היחסים בין הצדדים, למנוע סכסוכים ותביעות בעתיד, ולהקנות לצדדים כלים להתמודדות עם סכסוכים עתידיים. להבדיל מבורר, שלו סמכות הכרעה, המגשר מסייע לצדדים להגיע להסכם ביניהם ואין לו סמכות הכרעה משל עצמו. הגישור מתאים פחות כאשר יש פערי כוחות בין הצדדים ואז הצד החלש יותר יכול להפסיד בגישור וכן כאשר הסכסוך מורכב ומסובך.

המגשרים הינם אנשי מקצוע מתחומים שונים (עורכי דין, פסיכולוגים, מהנדסים, ועוד) אשר בנוסף להשכלתם האקדמית הם בעלי ניסיון מקצועי של חמש שנים לפחות בתחום לימודיהם ועברו קורס להכשרת מגשרים. ניתן להגיע לגישור בהסכמת הצדדים או בהפניית השופט. אם פנו בעצמם למגשר, הם חותמים על חוזה ביניהם ואם הופנו על ידי השופט, ההסכם מקבל תוקף של פסק דין.

הליך הגישור נפוץ במיוחד בסכסוכים אזרחיים (למשל סכסוכים חוזיים, נזיקיים, וכד'), בדרך כלל בסדר גודל קטן וכן בסכסוכים בתוך המשפחה – גישור בתהליך הגירושין, כאלטרנטיבה להתמודדות עם הסכסוך במאבקים משפטיים מתישים שמעכירים את האווירה בין בני הזוג וילדיהם. סכסוכים כאלה דורשים רגישות מיוחדת ולכן בנושא זה ממונים למגשרים רק בעלי תארים מוסמכים בתחום המקצועות הטיפוליים.

תחום בו הגישור בישראל אינו מפותח עדיין הוא התחום הפלילי – הגישור בתחום זה מבוסס על גישת הצדק המאחה שהנחות היסוד שלה הן: פשע אינו רק הפרת חוק ופעולה המכוונת נגד המדינה אלא בעיקר קונפליקט בין אישי. מטרת ההליך הפלילי צריכה להיות ריפוי הפגיעות שהפשע יצר ועל העבריין לשאת באחריות על מעשיו בפני הקורבן והקהילה. הקורבן, הקהילה והעבריין יחליטו יחד איך להתמודד עם תוצאות הפשע. השליטה המיטבית ברמת הפשיעה מושגת על ידי מאמצי מניעה משותפים לקהילה ולמדינה.

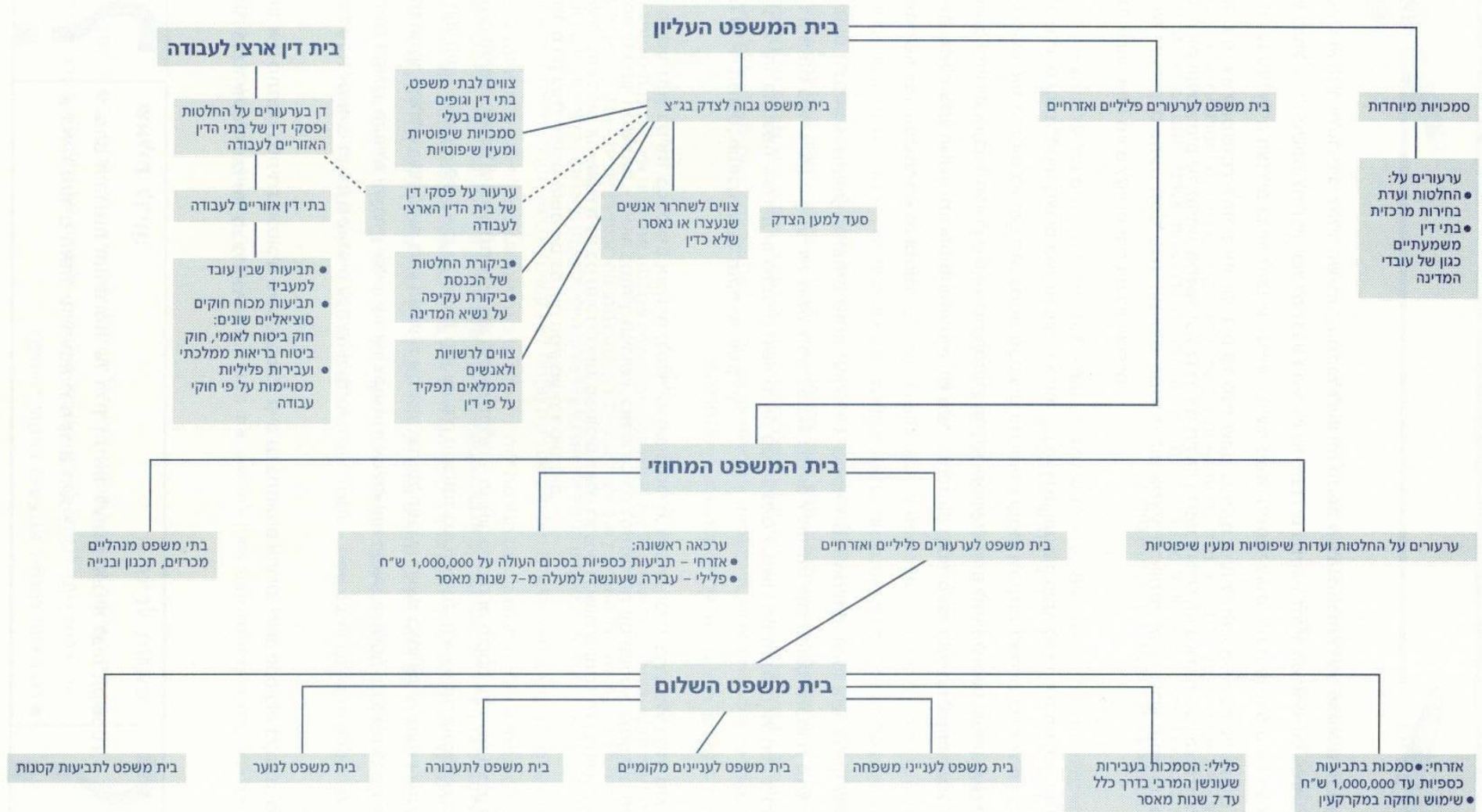
הגישור אינו מתמצה בפתירת סכסוכים משפטיים אלא קיים גם בתחומים אחרים: יישוב סכסוכים בקהילה, במערכת החינוך, במגזר העסקי ובמישור הבינלאומי.

שאלות לדיון:

- מהם היתרונות והחסרונות של הליך הגישור לעומת הפנייה לבית המשפט?
- באילו מקרים האחד עדיף ובאילו מקרים השני?

מערכת בתי המשפט בישראל

בתי המשפט במדינת ישראל

מערכת השיפוט במדינת ישראל כוללת שלוש ערכאות עיקריות: בית המשפט העליון, בתי המשפט המחוזיים ובתי משפט השלום. לצדם פועלים גם בתי דין לעבודה ובתי דין רבניים. בישראל, בית משפט עליון בירושלים, חמישה בתי משפט מחוזיים הפועלים בחמישה מחוזות בארץ: ירושלים, תל-אביב והמרכז, חיפה, הדרום והצפון ו-29 בתי משפט שלום. מערכת בתי הדין לעבודה פועלת לצד בתי המשפט האחרים ובנפרד מהם, אך היא מהווה חלק ממערכת השיפוט במדינה. קיימים חמישה בתי דין לעבודה אזוריים ובית דין לעבודה ארצי אחד. בסך הכל מכהנים כיום בבתי המשפט בישראל כ-450 שופטים.